

„Rongyosok” Szabolcs-Szatmárban Adatok a Felvidék visszacsatolásának előtörténetéhez

Mohácsi Endre

A történettudomány már igen régen ráébredt arra, hogy a hivatalos történelmi iratok mellett nagy jelentősége van a személyes levelezésnek, amelyek hozzásegíthetnek történelmünk pontosabb megismeréséhez.¹ A magánlevelezések hordozhatták írójuk hivatalosan ki nem mondott, nyilvánosan nem vállalható véleményét egy-egy politikai rezsimről vagy döntésről. E levelek felkutatása és megvizsgálása sokszor teljesen más megvilágításba helyezheti a történések hátterét.

Érdeklődésemet egy ilyen levél keltette fel, amely néhány régi képeslappal került hozzám. A könnyebb érthetőség érdekében a levelet teljes tartalmában közlöm.

Feladó: Kenyeres Lengyel László jogszigorló Nagykőrös

Címzett: Őnagysága: Szilágyi Erzsébet úrhölgynek, állami tanítónő, Gergelyi „Nagykőrös, 1939. szept. 22.

Kedves Erzsike,

bizonyára nem kis csodálkozással veszi kézbe ezt a messziről érkezett levelet, hiszen joggal gondolhatta, hogy az a hálátlan vörösszakállu kőrösi legény nyilván familiástól elfeledkezett már nemcsak a gergelyi napokról, de Tanítónéni-védangyalukról is, akinek kedvességét és szeretetét anyyniszor élveztük azokban a csúfosan végződött „daliás időkben”.

Higgye el gyakran gondoltunk Gergelyi felé, Magára, s k. Édesanyjára, akiknek jósága és kedvessége egyike marad azoknak az igazán szép emlékeknek, amelyekben ugyan nem bővelkedett a mi ősi kis „népfelkelésünk”, de amelyekért talán egyedül volt érdemes elmenni, – leszámítva a tiszta lelkiismeretet, hogy megpróbáltuk megtenni azt, amit lehetett volna, s nem mirajtunk állott, hogy nem szándékunk szerint sikerült.

Érdekes véletlen, – vagy talán több is, mint véletlen, ami csak most ötlik eszembe, mikor e sorokat kopogom, hogy éppen ma egy esztendeje, 1938. szept. 22-én ilyen esőre hajló délután gyülekeztünk, s indultunk útnak Kassa felé, (ahová, mint tudja, nem érkezünk meg). Ha a kellenél is szentimentálisabb lennék, bizonyára lírai hangon emlékeznék a dolgokról, s messzemenő következtetést vonnék le abból a körülményből, hogy éppen a tavalyi népfelkelés évfordulóján akadt újból kezembe Erzsike legutolsó, nov. 19-i levele, melyet Édesanyámhoz írt, s ami most végső impulzust adott ahhoz, hogy hosszú hónapok óta halogatott, hol ezért, hol azért elmaradt adósságrendezéshez fogjak, s megírjam ezt a levelet. Gergelyiből való elmasírozásunk olyan csúful végződött, hogy

---

¹ A magániratok jelentőségének növekedését jelzi, hogy évek óta gyűjt ilyeneket a BFL. Lásd például http://bfl.archivportal.hu/id-1893-leveltarunk_maganirat_gyujtese.html. A MOL gyűjteményének jó része is magánirat, például családi levéltár.

nem is szeretek visszagondolni rá, s ha mégis visszagondolok, csak dühöm és utálatom fokozódik az „ősi magyar földön” tengődő „új magyar élet” még ma is fennálló jogrendjének vámszedői iránt.

Még mielőtt politikai dühroham fogna el, sietve belekezdek régóta halogatott beszámolóimhoz, s onnan kezdem, hogy amikor egy mocskos tót faluban szétkergettek bennünket, elszedvén még a köpenyt is, hogy vacogva utaztunk haza a novembervégi hűvös időben, s Kassának éppen csak hogy a pályaudvarát láthatta a társaság legnagyobb része, alig hogy hazaértem lévén mozgósított korosztályú, már a rákövetkező napon behívtak rendes sorkatonának. Ugyanez történt Unghvári Sanyival, s még néhányunkkal. Igen savanyú hangulatban vonultam be újból rendes csapattemhez, Pestre, a Nándor-laktanyába, ahonnan azonban már nem kellett felmennem újból a felvidékre, s karácsony előtt kb. egy hétig a kaszárnyában loptam a napot, minden ok és cél nélkül.

A tavaszi kárpátaljai kirándulásból is ki akarta vétetni a részemet a bölcs hadvezetőség, s be is kellett vonulnom Pestre, szerencsére azonban egy kis rosszul diagnosztizált mandulagyulladás vélt látni rajtam a bevonuláskor az orvos, s hazaküldött miatta. (A ruténföldi cécből így kimaradtam, de máig sem bánom, mert ott járt ismerőseim szerint nem volt sok öröm benne.)

A tavaszt sivár és egyhangú tanulással töltöttem, hogy már az őszre tervezett jogi szigorlataimat letehessem. Odáig most már sikerült eljutnom, hogy okt. elején doktorálok, föltéve persze, hogy addig meg nem indulunk Bukarest felé. Aug. vége felé a legpuskaporosabb napokban újból végigszántott a magunkfajta félkótya fiatalembereken a honfíui lelkesedés, s éppen akkor Pesten járva, újból jelentkeztem magam is a tavalyi alakulatokba, de néhány nappal később értesítettek, hogy a budai kutyavásár is csupán egyszer történt meg, s ezúttal szabadcsapatokra nem lesz szüksége a kormánynak. Amiben különben neki igaza is van, hiszen a tavalyiban is az volt a hiba, hogy sok volt a nyilas köztük, ezért kellett pld. a Romhányban leszerelt pesti szabadcsapatosok közül az egyik vonattal Pestre ért mintegy 400 embert már a pályaudvaron rabszállító autókra rakva pár hétig a toloncházban tartani, mint a zsebtolvajokat.

Szigorlataimon kívül más nem is nagyon történt velem említésre érdemes, ha csak annyi nem, hogy mint aki évek óta foglalkoztam újságírással, s minden vágyam az lett volna, hogy valamilyik pesti komoly napilaphoz bekerüljek, részt vettem a Pesti Hírlap újságíró pályázatán, a kb. 450 jelentkező írásbeli vizsgák és helyszíni riportok során sikerült a legelső 5 közé bejutnom, s két (Herzeg Ferencsel és Kornis képviselőházi alelnökkel csinált) interjú alapján sikerült első lennem, s az első díj gyanánt (ahogyan a pályázat feltételei szövegezték) belső munkatársi szerződést, szóval igen komoly állást kaptam, csak éppen az a bökkenő, hogy nem foglalhatom el, mert nem vettem fel a sajtókamarába, még pedig azért, mert mint az idevágó törvény kimondotta, nem vehető fel a kamarába az, aki a legutóbbi 10 éven belül az állami rend elleni bűncselekmény miatt jogerősen el volt ítélve. Márpedig én 1932-ben több cikket irtam, s követeltem a zsidókérdés rendezését és megoldását, mire fel a bíróság elítélt „a zsidó hitfelekezet ellen elkövetett izgatás miatt”. Hogy 7 évvel később a zsidókérdés megoldása állampolitikai bölcsességnek látszik, s amiket ma törvénybe iktatnak, azért 7 évvel ezelőtt még becsukták az embert, az nem tartozik ide. Az újságírói állás így kútba esett, s most kénytelen vagyok ledoktorálásom után felcsapni ügyvédbojtárnak, ha már az Imrédy – Teleki-féle társaság nem engedi, hogy hatóságilag engedélyezett újságíró legyek.

Unghváry Sanyit januárban kinevezték tanárnak, azóta Kaposváron van, csak a nyáron volt itthon. Igen nagyfiú lett belőle, amennyiben tavasszal kiadott egy pamfletet a nyilas mozgalom ellen, és a kormánylapok sokat foglalkoztak írásával, minden szavát szentírásnak ismerve el.

Kiss Dénes (a harmadik szakállas, illetve most már az egyedüli, mert én még Kassa alatt megváltam csupán kényelmi szempontból viselt rőtörös szőrzetemtől, Sanyi pedig igazgatójának javaslatára tette le férfiúi ékességét) szintén jól van, a nyáron behívták hadgyakorlatra, mégpedig mint orvost, egyik pesti katonakórházba. Pár napig csak kibírta csendben, de aztán káromkodni

kezdett, hogy őt katonának hívták be, ne tartsák hát kórházban. Mérges természetét felismerve a kényelmes kórházi szolgálatból kivezényelték hát az örkényi katonai telepre, ahol három hétig sátor alatt tanyázott, huszárokhoz lévén beosztva lóhátas kirándulásokat rendezhetett, s a fiatal tiszteket doberdói élményeivel szórakoztatva igen boldognak érezte magát. Most komolyan azzal a tervvel foglalkozik, hogy átminősíteti magát katonaeorvosnak.

(Ugye megbocsát, hogy rendes levélpapír helyett ezen a féláruson folytatom, s fejezem be beszámolómat, amelyről nem hittem volna, hogy ilyen hosszúra nyúlik.)

A kis Tarczay, emlékszik talán arra a kis lányos képű kölyökre, aki Unghváry Sanyi után még a mi ottlétünkkel ment el tőlünk, alezredes az apja az itteni katonai parancsnokságon, a ludovikára jár.

Ruttkay barátunk serényen folytatja eddigi mesterségét, a tűzkő- és szaharincsempészést a környékbeli fináncok nagy bánatára.

(Itt jegyzem meg, hogy az a néhány fiú, aki a mi elmasírozásunk után még Gergelyiben visszamaradt, s még volt kedve vállalkozni, utánunk 8-10 nappal ép bőrrel ért haza. Őket is arra szánták, mint legkezdetben bennünket, hogy átmennek a határon, de az ő különvállalkozásukból se lett semmi.)

Az egyetlen bajtársunk, aki kihullott közülünk, dr. Bogdán Gyula, a ceglédi árvaszéki ülnök. Erzsike bizonyára nem látta szegény Gyula bácsit, apró, szemüveges vézna kis emberkét, aki még Kiss Dénesnek is a válláig ért jóformán, gyenge asztmás mivolta miatt a gazdasági ügyeket intézte, s Gergelyiben abban a híd melletti nagy házban lakott, ahol az udvarban konyha volt. A felesége egy ízben eljött hozzá Gergelyibe (Édesanyámék első látogatása előtt pár nappal) még a két kislányát is elhozta, 4, illetve 6 éves két porontyot. Szegény Gyula bácsi, mint említettem, asztmás volt, ráadásul sokat dohányzott, s inni is szeretett, elég az hozzá, hogy Mislén, ama bizonyos ronda tót faluban nagyon megfázott, s tüdőgyulladást kapott. A kassai kórházba vitték tőlünk, ott egy kicsit javult, karácsonyra haza is szállították Czeglédre, de tüdővészit kapott, s januártól augusztusig egyik tüdőszanatóriumból a másikig szállítgatva, bizony szegény Gyula bátyánk aug. 11-én meghalt. Czegléden temettük, mint egyetlen halottunkat, aki az őszi népfelkelésben hagyta ott a fogát. Őszintén megkönyyeztük szegényt, különösen mi, mert kezdetben őt is az egészségügyhöz osztották be, gyenge fizikumára tekintettel, s hetekig együtt laktunk Gönczön. Drága remek kis emberke volt, 44 éves mindössze, hitványacska fizikumu semmi kis teremés, de fanatikusan szerette ezt a (széchenyisen szólva) „csúnyácska” kis magyar földet, s mikor Gönczön leszerelni és hazaküldeni akarta az őrnagyunk, azzal fenyegetőzött, hogy agyonlövi magát, ha őt szégyenszemre hazaküldik.

A többiekről mit írjak? Kis Berci, dagadt köpcös századosunk tovább koptatja a kőrösi városháza jegyzői íróasztalát, egy-két fiú közülünk nagy nehezen állásba jutott, ki tanítónak, ki a városházához díjnoknak, vagy effélének, a többségnek azonban a „nemzet hálája” még csak nagyobacska harapás kenyeret se juttatott köszönétként, amiért vásárra vinni is készek voltak a bőrüket.

Édesanyámék is megvannak csendben, hála Istennek egészségben, s bajoskodva a mindennapi gondokkal. Kertgazdaságunk s szőlőnk az idén ritka rosszul fizetett, a piacon semminek sem volt ára, s a gyümölcsfélék jóformán ingyen kellett elkótyavetyélni. Édesanyám éppen nincs itthon, pár napra Szegedre utazott nagyanyámékhoz, így kifejezett megbízása nélkül ugyan, az ő nevében is én küldök üdvözetet.

Remélem, Erzsike Édesanyja is jól van, nem betegeskedik, mint akkoriban. Örülnék, ha alkalomadtán felkeresne bennünket soraival, s ha hírt hallanánk Gergelyi felől, Magukról is, s mindazokról, akiket ott megismertünk. Kedves lenne, ha alkalmilag átadná üdvözetemet V. Baráth Pál bácsiéknak, akiknek tiszta szobáját úgy meglaktuk, s akikben olyan igazi parasztot, olyan derék magyar családot ismertünk meg, akikért, s fajtájukért ha még egyszer sor kerülne rá, azt hiszem igen

sokan közülünk hajlandók lennénk még egyszer népfelkelni. Mi lett azzal a Barát Bálint nevű volt tanítóval, akinek akkor az a csúnya ügye támadt, s el is vitték a katonai nyomozók?

Édesanyjának hosszú és jó egészséget kívánva, s kezeit sokszor csókolva, fogadja, kedves Erzsike, őszinte üdvözlétemet, és Magukra mindig hálás szívvel emlékező barátjuk és hívük tiszteletteljes kézcsókjait.

Kenyeres Lengyel László

P.S. Édesapám is kézcsókját küldi.”

1. kép

Kenyeres Lengyel László

Fig. 1

László Kenyeres Lengyel

A laikus szem e levelet olvasva nyugtázza, hogy 1938-ban az év vége felé – az első bécsi döntés pontjai szerint – többek között Kassára is bevonult a magyar hadsereg. Mind nagyobb teret nyertek a hungaristák, a nyilasok. Jobban megvizsgálva a levelet, több részlet szemet szúr. Először is: „... hogy éppen ma egy esztendeje, 1938. szept. 22-én ilyen esőre hajló délután gyülekeztünk, s indultunk útnak Kassa felé...” Ha elővesszük a történelemtörténetet, és elolvassuk az ide vágó részt, láthatjuk, hogy Kassára csak november elején indultak el csapataink, tehát mit kerestek ott szeptemberben? Másodszor: „amikor egy mocskos tót faluban szétkergették bennünket, elszedvén még a köpenyt is, hogy vacogva utaztunk haza a novembervégi hűvös időben, s Kassának éppen csak hogy a pályaudvarát láthatta a társaság legnagyobb része”, ha novemberben bevonultunk Kassára, akkor miért kergették szét a társaságot a város előtti egyik faluban, vagy ha a bevonulás előtt történt ez az eset, akkor miért nem tartóztatták le őket? Harmadszor: kik azok a „mi”? Nos, ezekre és még más sok, közben felmerült kérdésre szerettem volna tudni a választ, amikor Kenyeres Lengyel László után kezdtem nyomozni.

Bár kevesen tudják, de 1938-ban újra felmerült a „Rongyos Gárda” és a szabadcsapatok bevetésének gondolata. A kutakodást tehát ezen a vonalon kezdtem. A „Rongyos Gárdáról” 1939–40-ben kiadtak könyveket, amelyeket általában a résztvevők írtak. Szép anyagot őriz az Állambiztonsá-

gi Szolgálatok Történeti Levéltára és a Hadtörténeti Levéltár kisebb átfedésekkel. Az ÁBTL anyagában főleg háború utáni periratok, kihallgatási jegyzőkönyvek találhatók. Figyelemre méltóak – az egyébként már egyszer kiadott – Újszászy István vezérőrnagy feljegyzései. Fontos forrás a témában Kozma Miklós anyaga is az MNL-ben. Hasznos információkhoz juthatunk végigbogarászva a vidéki levéltárak anyagát és sajtóját, kihalászva az elejtett adatokat. Végül óriási tényhalmaz áll a rendelkezésünkre az MTI napi szintű híradásaiból is.

Első kérdésként azon gondolkodtam el, hogy mi is történhetett 1938. szeptember 22-én? Ehhez nem árt visszanyúlunk egy kicsit az események áradatában. Az év eleji Szudéta-vidéki és tescheni határincidensek és azok következményei miatt Magyarországon is kezdett puskaporos lenni a hangulat. Igaz, hogy a budapesti világméretű eukarisztikus kongresszus és a Szent István év más képet mutattak Magyarországról, a háttérben az ország vezetői komoly külpolitikai dilemma előtt álltak. Egyrészt egy ideje folyt a mai Szlovénia területén lévő Bledben a kisantant államaival egy megegyezés, amely a fegyverkezését azzal a feltétellel engedte volna Magyarország

számára, ha cserében lemond revíziós törekvéseiről. Másrészt Németország katonai ereje kecsesgetett megoldással. Itt viszont a túlzott germán orientáció fenyegetett a politikában. A többség az antant beleegyezésével szeretett volna területeket visszakapni, lehetőleg békés úton. Viszont az Anschluss nem hagyott kétséget afelől, hogy a Német Birodalom nem vár évekig egy békés megoldás reményében. A sikertelen Runcimann-misszió után az angol és francia politikának sikerült lecsúsznia odáig, hogy kijelentse: semmi körülmények között nem harcolna Csehszlovákiáért, sőt James Louis Garvin, a londoni Observer főszerkesztője szerint az 1919-es düledező közép-európai állapotot semmiféle háborúval nem lehet fenntartani.² A cseh probléma mindinkább elhatalmasodott: a határon átmenekültek történetei egyre rémesebbek voltak. A csehek általános mozgósítást rendeltek el, a szudétanémet katonákat a magyar határra hozták, a felvidéki magyar katonákat pedig a Szudéta-vidékre. Eközben országszerte tüntetéseket szerveztek visszakövetelvé a Felvidéket. Ilyen tüntetés zajlott szeptember 21-én is a budapesti Hősök terén.

Mondhatni ezekben a hónapokban a semmiből tűnik elő egy nézet, amely a nemzetek önrendelkezési jogára hivatkozva elérkezettnek látta az időt a cselekvésre. A „Mindent Vissza!” vagy „Nem! Nem! Soha!” jelszavak 20 év múltán beteljesedni látszottak. A győri program és Imrédy szeptemberi kaposvári beszéde is efelé terelte a közvéleményt. A katonai szellem befurakodott a mindennapi élet szférájába: „Gondoskodni fogunk arról is, hogy a fegyelemnek szelleme, amelyet, mint a háború előtti időkből tudjuk, a katonai szolgálat oly áldásosan gyökeretett meg a nemzet minden rétegében, a katonai szolgálati idő leszolgálása után se menjen veszendőbe. Ezért a kiszolgált és tartalékba kerülő egyéneket a leventéd-intézménnyel párhuzamosan úgynvezett lövész-szervezetben fogjuk össze, amely a polgári társadalomnak a hadsereggel való állandó érintkezését és ezáltal is a nemzet egybeforrását van hivatva szolgálni.”³ Ma már köztudott tény, hogy a világháború után alakult lövészegyesületekkel próbálták kiegyensúlyozni a trianoni béke magyar fegyverkezésre vonatkozó pontjait. Ezen egyesületek kiképzett állománya alkotta a kormány – a közvélemény előtt fel nem vállalt – bevethető titkos ütőkártyáját. 1938 késő tavaszán a kiképzettek közül létrehoztak 19 alakulatot: az I–XIX. Honvéd-lövészszázaljakat. Kutatásaim során eddig még nem találok a zászlóalj létrejöttének, beosztásának bizonyítékával, csak a Kenyeres László leveléhez hasonló utalásokból – amelyekre dolgozatomban még kitérek – tudjuk, hogy ezek valóban léteztek.

Kenyeres Lengyel László élete nem volt makulátlan 1938-ig sem. Több sajtóperben fővádolt. Nagykőrösön közel került a helyi szélsőjobboldali szervezetekhez. Az itt közölt levél adatain

2. kép

Korabeli szórólap

Fig. 2

Contemporary flyer

² Több ilyen kijelentés olvasható az Magyar Tudósító Iroda tudósításaiban ezekben a hetekben.

³ Az MTI tudósítása 1938. szeptember 4-én a kaposvári beszédről. A Magyar Távirati Iroda 1920–1949 között megjelent napi híreinek sorozatonként rendezett digitális állománya elérhető a Magyar Nemzeti Levéltár online adatbázisaiban.

kívül egy 1940-ben egyenesen a kormányzóhoz írt kegyelmi kérvényéből tudjuk, hogy 1938 szeptemberében csatlakozott több nagykőrösi társával a XI. Honvéd-lövészszázalóhoz („önként jelentkeztem a reguláris sorkatonaságnál sokszorta veszélyesebb feladatokra kiszemelt, gerillaharcokra szervezett szabadcsapatok egyikébe”⁴), amely alakulatnál önként vállalt több hónapos katonai szolgálatot. Az iratcsomóban felfedeztem egy – a XI. Honvéd-lövészszázalój által kiadott – szolgálati jegyet, melyből további információkat nyertem. A zászlóalj 1938. október 4-én Göncön volt. Kenyeres a zászlóalj 22. századának egészségügyi csoportjához volt beosztva, amelynek parancsnoka

3. kép

Bajdik Kálmán

Fig. 3

Kálmán Bajdik

dr. Péterffy Gusztáv őrmester századorvos volt. Ennél a zászlóaljnál szolgált a nagykőrösi származású híres Unghváry család egyik sarja, Sándor is. Unghváry Sándor író szintén közel állt a jobboldali szélsőséges pártokhoz, sőt Szálasi pártjának igazgatóhelyettese volt egészen 1938. augusztus 17-ig, amikor is tiszteről lemondott. Olyannyira megcsömörlött, hogy Hubay Kálmánnak ajánlva a közölt levélben említett pamfletet adta ki tapasztalatairól (UNGHVÁRY 1939.). Könyvében igazolódik Kenyeres László állítása, hogy együtt szolgáltak szabadcsapatokként. A szeptember 22-i elindulást megerősíti az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található hosszú ív, amelyen a vitéz Dalbosfalvy Illés tüzér főhadnagy által vezetett, a vitéz Görgey Károly lövészegyesület keretein belül kiképzett állomány névsora található, akik mint a II. Honvéd-lövészszázalój 4. százada „1938. szeptember 22-én katonai szolgálatra, a határra önként kiment nemzeti szocialisták.”⁵ A nyíregyházi Jósa András Múzeum gyűjteményében szeptember 22-i bevonulást említ Bajdik Kálmán egy Vásárosnaményban készült csoportkép (4. kép) hátoldalán.⁶ Végül Mester Kálmán is 22-ét említ könyvében (MESTER 1940. 17.).

Egy másik kérdés megválaszolása bonyolultabb, viszont sokkal több információ áll a rendelkezésünkre. A szabadcsapatok és a Rongyos Gárda parancsnoksága Vásárosnaményban és Gergelyiben⁷ rendezkedett be, de hivatalosan csak október 5-étől. Mester Kálmán leírása szerint 22-én este indultak útnak az önkéntesek, és előbb Romhányban, majd Göncön keresztülhaladva jutottak el Vásárosnaményig. Ha szemügyre

vesszük a térképet, láthatjuk, hogy egy Kassa elleni támadás legkönnyebben Hidasnémetin keresztül kivitelezhető a leggyorsabban. Tehát elképzelhető, hogy amikor Kenyeres Lengyel László Göncön tartózkodott,⁸ akkor történhetett egy ilyen betörés. Újszászy naplójegyzeteiben olvashatjuk egy „Határincidensek” cím alatti bekezdésben, hogy „*Werth a felvidéki helyzet fegyveres megoldása*

⁴ MNL Pest Megyei Levéltár Nagykőrösi Osztály XIV. 4. Kenyeres Lengyel László iratai.

⁵ ÁBTL A/881.

⁶ JAM Tört. dok. 98.8.4.1.

⁷ Gergelyi és Ugornya majd egy év múlva 1939-ben egyesül egy településsé Gergelyiugornya néven.

⁸ Október 5-én biztosan Göncön volt a szolgálati jegy alapján.

mellett volt. Ezért a Vkf.⁹ (hadműveleti) osztály részéről bizalmas utasítások mentek ki a csapatokhoz (a rongyosokhoz) határincidensek kiprovokálására. Következmény volt a Meskó György és Vincze főhadnagyk által Balassagyarmat, Ipolyság, a Rongyosoktól Kassa dél, Miskolc észak vidékén Csehszlovák területre való betörések.”¹⁰ Szerencsére Szilágyi Erzsike levelezésében több levél is a rendelkezésünkre áll, így közelebb juthatunk a megoldáshoz. A tanítónő 1938. november 7-iki keltezéssel kapott a fiatalembertől egy levelezőlapot, amelyből tudjuk, hogy november 6-án vasárnap érkeztek Hidasnémetibe, amely eredeti kiindulási helyüktől, azaz Göncötől 15 km.

4. kép

Bajdik Kálmán bajtársaival Vásárosnaményban

Fig. 4

Kálmán Bajdik with his comrades in Vásárosnamény

Tehát mindenképp 1938. október 5-e és 1938. november 6-a között volt Gergelyiben a nagykörösi fiatalember. Hozzáteszi, hogy másnap, azaz 8-án indulnak Kassa felé.

A „Rongyos Gárda” újbóli bevetésének gondolata és annak körülményei a levéltári és más forrásokból nehezen rekonstruálható. Az 1938. október 5-i dátum – amely az „S” csoport megalakulásának időpontja – több forrásból bizonyítható. A Szabolcs-szatmári helyszínek kiválasztása kézenfekvőnek tűnhetett, bár az itt létesült kiképzőhelyek azonosítása és létrehozásuk pontos idejének meghatározása még várat magára. Az biztos, hogy Vásárosnamény község képviselő-testülete már június 30-án kötelezte magát 100 holdas közlegelőjének átengedésére egy új lőtér kialakítására.¹¹ Kenyeres Lengyel László leveléből tudhatjuk, hogy Vásárosnamény mellett Gergelyiben is helyeztek el a népfőlkelő rongyosokból alakulatokat. A Szatmár és Bereg napilap október 16-i száma a XIII. Honvéd lövészszázalój mándoki zászlószentelési ünnepét közölte egy rövid cikkben. A cikk írója sok információt árul el a volt „székelyhadosztályos” vitéz Vén Zoltán parancsnoksága alatt álló alakulatról. Az egyik legfontosabb információ, hogy mikor érkeztek a csapat tagjai Mándokra: „Már harmadik hete készülődnek, már harmadik hete «indulnak» lelkükben mostan is annak a pillanatnak a lobogó tűzével, amellyel még szeptemberben elindultak hazulról. A mándoki napok őszi napsugara elbarnította őket, kezük fogása kérgesebb lett a puskától és szemükben egyre vadabb tűzzel ég a nagy várakozás szent lobogása.”¹²

⁹ A 2. Vkf. osztály volt a sajtó, propaganda, szabotázs alosztály. A szabotázs részleg terrorcselekmények tervezetét állította össze csehszlovák, román, jugoszláv, szovjet-orosz viszonylatban. A cselekmények vezető politikuskok, katonák, üzemek, közlekedési és táviró berendezések ellen irányultak. Végrehajtói az illető országokban előkészített hálózat tagjai voltak. Ide sorolható az 1938 őszi a Felvidéken, majd 1939 márciusában Kárpátalján bevetett Rongyos Gárda is (Újszászy naplójegyzetei).

¹⁰ ÁBTLA/414/1.

¹¹ SzSzBML IV.B. 769.

¹² Szatmár és Bereg XVIII: 42. (949.) szám, 1938. október 16. 4.

A jelenleg rendelkezésre álló iratokból, dokumentumokból a rongyos gárda szervezeti felépítése 1938 őszén a következőképpen rekonstruálható:

II. Honvéd lövészászlóalj. Székhelye: Budapest. A 4. század parancsnoka: vitéz Dalbosfalvy Illés.

XI. Honvéd lövészászlóalj. Székhelye: Gönc. A 22. egészségügyi csoport parancsnoka: dr. Péterffy Gusztáv.

XIII. Honvéd lövészászlóalj. Székhelye: Mándok. Parancsnok: vitéz Vén Zoltán őrnagy. Csoportparancsnok: Horváth László alezredes. A rohamosztág parancsnoka: Papp Sándor. A 25. század székhelye Nyíregyháza. Parancsnok: vitéz Kovács Dezső főhadnagy. A 26. század székhelye: Mátészalka. Parancsnok: vitéz Kovácsy Árpád főhadnagy.

XVI. Honvéd lövészászlóalj. Székhelye: Kecskemét. Parancsnok: Héjjas Iván. (EGYÜTT 2009. 85.)

Az 1938. október 5-én létrejött „S” csoport (996 fő) szervezeti felépítése a következőképpen alakult:

I. Gergelyi szálláscsoport, vitéz dr. Héjjas Iván parancsnoksága alatt:

1. számú járőr: vitéz Kassakürthy Pál,
2. számú járőr: Kassakürthy Károly,
5. számú járőr: Dinich Győző,
6. számú járőr: Iványi Pál,
1. század Prém József.

II. Vásárosnaményi szálláscsoport, Temessy József alparancsnoksága alatt:

7. számú járőr: Kémery Nagy Imre,
8. számú járőr: Szathmáry-Király Ádám,
9. számú járőr: Körner Ferenc,
2. század: vitéz Iván Imre,
3. század: Bukovinszky Imre dr.,
4. század: Somogyi Ottó dr.

III. Mezőtarpán alakult meg:

3. számú járőr: Obis Gyula,
4. számú járőr: Incek Jenő.

IV. Törzskülönítmény: Sággy Elemér, majd vitéz Héjjas Aurél.

Az 1938-as felkelés még a háborús években sem volt túlságosan publikus téma, pláne a „felszabadulás” után. A részletek ott lapulnak a levéltárak, múzeumok raktáraiban és természetesen kallódhatnak a résztvevők leszármazottainak padlásain vagy kamráiban. De néha-néha felbukkannak, és helyes irányba terelgetik a mai történetírást a múlt feltárásában.

Irodalom

EGYÜTT 2009.

Együtt. A Magyar Írószövetség kárpátaljai írócsoportjának folyóirata. Ungvár 2009.

MESTER 1940.

Mester Kálmán: A felvidéki szabadságharc története. Centrum Kiadóvállalat, Budapest 1940.

UNGHVÁRY 1939.

Unghváry Sándor: Mit láttam az Andrássy úti nyilas házban? Új Somogy Nyomda, Kaposvár 1939.

MOHÁCSI Endre

Jósa András Múzeum

H-4401 Nyíregyháza

Pf. 57

e-mail: mohacsiendre@gmail.com

Rongyos Guards in Szabolcs-Szatmár County

Some data on the antecedents of the reannexation of Slovakia

By the First Vienna Award that took place 75 years ago on November 2nd, 1938, Hungary and Slovakia agreed on the adjustment of their common border determined in the Trianon (one of the Versailles palaces) Treaty. With the territory of towns Kassa, Rozsnyó, Ungvár, Munkács, Beregszász, Rimaszombat, Érsekújvár, Komárom, Léva and Losonc a population of more than 700 thousand Hungarians got back to Hungary. However, in the months preceding the agreement there were several theoretical variants for the recapture of the territories. The idea of organisation and deployment of the so-called Rongyos (Scrubby or Ragged) Guards revived. The Ragged Guards, kind of guerrilla fighters came from half-military rifle organisations organised in the 1930s. In the present article we get acquainted with some forgotten events from a private letter of a youngster from Nagykőrös who was trained in Vásárosnamény.

Endre MOHÁCSI

Jósa András Museum

H-4401 Nyíregyháza

Pf. 57

e-mail: mohacsiendre@gmail.com

